О.М. Лобова, асп.

ФОРМИ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається економічна сутність страхового захисту підприємств. Наводиться класифікація ризиків підприємницької діяльності. Досліджуються форми страхового захисту суб'єктів господарювання на основі управління підприємницьким ризиком.

Economic nature of enterprise insurance defence is observed in this article. The classification of enterprise risks is given here. The forms of insurance defence of economic agents, which are based on managing the enterprise risks are investigated in the article.

Ключові слова: страховий захист, підприємницький ризик, управління підприємницьким ризиком, самострахування, самофінансування, страхування.

Key words: insurance defence, enterprise risk, enterprise risk-managing, self-insurance, self-financing, insurance.

Суспільне виробництво в цілому, і особливо кожне господарське формування, а також життєдіяльність практично кожної людини об'єктивно мають ризиковий характер, що породжує систему відносин між людьми з метою попередження, подолання, зменшення руйнівних наслідків стихійного лиха та нещасних випадків. Зростання ризику в усіх сферах людського життя та господарської діяльності зумовлює необхідність захисту громадян від можливих втрат.

Страховий захист дозволяє оптимізувати ресурси, які спрямовуються на організацію економічної безпеки фізичних та юридичних осіб. Завдяки чому можна досягти раціональної структури коштів, які спрямовуються на запобігання наслідків стихії чи інших чинників, що перешкоджають діяльності. Це відіграє значну роль у ринковій економіці, надає впевненості в розвитку бізнесу.

На сучасному етапі виникла потреба наукового обґрунтування ролі страхового захисту господарств аграрного сектору в їх економічній стабілізації та розвитку, визначення стратегій і механізмів раціонального формування, розподілу страхових та інших резервних фондів як визначальної передумови упередження та відшкодування збитків, спричинених ризиковими обставинами.

Окремі теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних учених. Так, зокрема, питанням теорії і практики ризик-менеджменту та страхування присвятили свої праці українські вчені: В. Базилевич, В. Вітлінський, К. Воблий, Н. Внукова, В. Грушко, М. Дем'яненко, М.Клапків, О. Кашенко, А. Криворучко, С. Навроцький, С. Наконечний, С. Осадець, Д. Полозенко, О.Теребус, Я. Шумелда, К. Якуненко, О. Ястремський, а також зарубіжні автори: І. Балабанов, Д. Баббела, А.Вільямс, В.Грouз, М. Галагуза, В. Глущенко, Д. Діксон, К. Ерроу, Ю. Журавльов, Л. Лігоненко, Л. Никитенков, К.Пфайффер, В. Смирнов, К. Турбіна, Я. Хеймес, В. Шахов, Р. Юлдашев.

Метою статті є обґрунтування теоретико – методичних положень і опрацювання практичних рекомендацій щодо формування ефективного організаційно-економічного механізму страхового захисту підприємств. Реалізація поставленої мети зумовила послідовне розв'язання таких завдань:

- уточнити сутність таких ключових понять, як: "підприємницький ризик", "страховий захист";
- дослідити теоретичні засади управління і фінансування підприємницьких ризиків.
- сформулювати форми страхового захисту підприємницької діяльності.

Т. Каспіна вважає, що страховий захист – це усвідомлена потреба фізичних та юридичних осіб у створенні спеціальних страхових фондів для відновлення майна, здоров'я, працездатності та особистих доходів як самих учасників створення цих фондів, так і третіх осіб. (1, стр.4).

Автори – В. Шахов (7, стр. 170) і С. Ковшарь (2, стр.4) – дають наступне визначення страхового захисту: страховий захист в широкому розумінні – це економічна категорія, яка відображає сукупність розподільчих та перерозподільних відносин, які пов'язані з подоланням та відшкодуванням збитків, які наносяться матеріальному виробництву та життєвому рівню населенню певними ризиками. У вузькому ж розумінні, страховий захист – це сукупність перерозподільних відносин з приводу подолання або відшкодування збитків, які наносяться певним суб'єктам господарювання.

Сутність страхового захисту полягає в нагромадженні й витрачанні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів з попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних з ними втрат.

Тобто, з даних визначень категорії «страховий захист» можна сказати, що страховий захист є певною сукупністю превентивних заходів, які спрямовані на стабілізацію виробничої діяльності підприємства. А з чого ж складається дана категорія? Для відповіді на це запитання необхідно визначити форми страхового захисту.

Страховий захист як економічна категорія характерна для всіх суспільно-економічних формацій. Він пов'язаний з «вічною» категорією випадку, з ризиковим характером суспільного виробництва, з дією протиріччя між суспільним виробництвом і руйнівними силами природи. Хоча суспільство по мірі розвитку продуктивних сил використовує досягнення науки і техніки для попередження впливу стихії на виробництво матеріальних благ або локалізації цього впливу, непереборні стихійні сили, пожежі, вибухи, транспортні та дорожні катастрофи, хвороби і смерть людей у працездатному віці, а також інші надзвичайні події завдають збитків народному господарству і життєвому рівню людей. Тобто, в основі кожної форми страхового захисту лежить певний ризик, на подолання наслідків якого і використовується страховий захист. Проаналізувавши види ризиків з якими стикається суб'єкт господарювання, можна виокремити форми страхового захисту підприємства.

Підприємницький ризик можна охарактеризувати як небезпеку потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів чи недоодержання доходів у порівнянні з їх очікуваною величиною, орієнтованою на раціональне використання ресурсів.

У літературі існує багато класифікацій підприємницьких ризиків. Складність класифікації підприємницьких ризиків полягає в їх різноманітності. Так, існують визначені види ризиків, починаючи від пожеж, стихійного лиха і аж до змін у законодавстві, яке регулює підприємницьку діяльність. Поряд з цим, економічний і політичний розвиток держави породжує нові види ризику.

Існує декілька підходів до класифікації ризиків суб'єктів господарювання. Так, Й. Шумпетер виділяє два види підприємницького ризику:

• ризик, пов'язаний з можливим технічним провалом виробництва, сюди ж відноситься також небезпека втрати благ, породжена стихійними лихами;

• ризик, зумовлений відсутністю комерційного успіху.

Інші вчені-економісти розрізняють вже три види ділового ризику: інфляційний, фінансовий, операційний.

Однак, зазначені вище класифікації ризиків недостатньо відображають їх розмаїття. Найбільш повною і обгрунтованою є класифікація ризиків в підприємницькій діяльності, яка подається вченим Н.Машиною (рис.1.).

З наведеної вище класифікації бачимо, що не з усіма ризиками (природні, екологічні, політичні, інфляційні, дефляцій ні ризики) підприємство має змогу впоратися, тобто забезпечити достатню кількість фінансових коштів на покриття збитків, завданих даними ризиками. Це ризики пов'язані зі змінами у зовнішньому середовищі, тобто зовнішні ризики, на які діяльність підприємства не може впливати. Інші ж ризики появляються в залежності від характеру діяльності підприємства. Їх можна уникнути якщо проводити неризикову, помірну фінансову політику на підприємстві. Але, як відомо, без ризику не буде великого прибутку. Якщо ж іти на ризик, то необхідно вміти ним управляти та володіти засобами для фінансування втрат, яких він може завдати. Розглянемо ці методи.

Як правило, методи фінансування ризику на підприємстві поділяють на такі:[4]

— нестрахові методи передачі ризику;

— самострахування;

— страхування.

Методи першої групи — це діяльність суб'єкта господарювання щодо передачі ризику третій особі. Як правило, це обумовлюється у контрактній угоді, яка передає або діяльність, пов'язану з ризиком, або фінансову відповідальність за втрати, пов'язані з цим ризиком. Така передача ризику широко практикується окремими підприємствами споживчої кооперації (підприємствами оптової торгівлі, заготівельними підприємствами, організаціями, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю). Так, передача фінансової відповідальності є стандартною умовою контракту в таких сферах діяльності, як продаж продукції, сервісне обслуговування, перевезення продукції і товарів, оренда та найма приміщень.

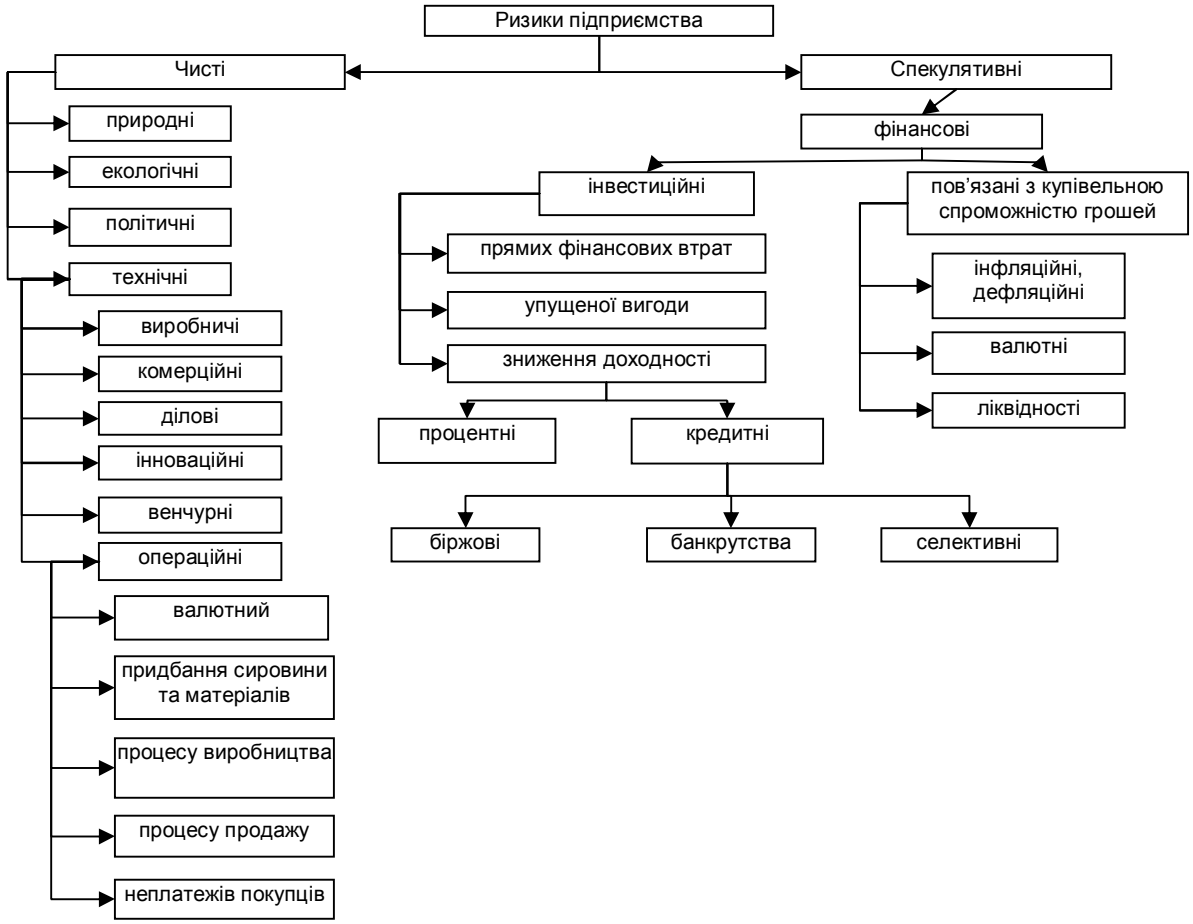

Рис 1. Класифікація ризиків підприємницької діяльності.[3, с.165]

Методи другої групи — це діяльність, пов'язана з перебиранням на себе ліквідації фінансових наслідків несприятливих подій і компенсації за рахунок власних засобів, тобто за рахунок створення фондів самострахування або самофінансування. Підприємство може прийняти рішення зберегти ризик втрат, коли страхування виявляється не найкращим методом фінансування ризику або коли страхування неможливе чи небажане. Може бути однаковий ефект від збереження ризику і від передачі його страхувальнику.

Самофінансування, або самострахування – це створення суб'єктом господарювання певних резервних страхових фондів за рахунок регулярних відрахувань, відкладання грошових коштів.[6] Цей метод являє собою альтернативу покупці страхового полісу або як доповнення до нього. Однак у повному обсязі самострахування не може замінити страхування, що проявляється особливо у випадках настання великих збитків, шкода від яких може значно перебільшити резервний фонд і відобразитися на фінансовому становищі компанії. Отже, самострахування має свої переваги та недоліки при використанні на підприємстві.

Переваги самострахування (самофінансування) для підприємства:

✓ розміри внесків будуть нижчі, ніж при страхуванні у професійних організаціях. Так як відсутні витрати на виплату комісійних брокерам, на утримання адміністрації страховиків та не передбачається їх валовий прибуток;

✓ прибуток від інвестування ресурсів фонду належить підприємству. Він може бути використаний на збільшення цього фонду або зменшення надходжень від внесків в майбутньому;

✓ розмір внесків не буде коливатися, збільшуватися завдяки відсутності вимог о відшкодуванню збитків інших фірм;

✓ існує прямий стимул зменшувати та контролювати ризик збитків;

✓ не виникає суперечок із страховиком з приводу відшкодування збитків;

✓ прибуток від функціонування фонду збільшується на користь суб'єкта господарювання.

Недоліки самострахування наступні:

✓ катастрофічні збитки, якими віддаленими вони б не здавалися, все ж таки можуть настати, що призведе до ліквідації страхового фонду і навіть може призвести до банкрутства організації;

✓ хоча організація має змогу відшкодувати будь-який окремий збиток, сукупний ефект декількох збитків, які трапилися протягом одного періоду може мати ефект катастрофічного, особливо в перші роки діяльності підприємства;

✓ капітал необхідно вкласти якнайшвидше, однак і реалізовані інвестиції можуть не забезпечити такого ж високого прибутку, як це можливо при кращому розміщенні інвестицій, що має в своєму розпорядженні страхова компанія;

✓ для ефективного використання страхових резервів суб'єкта господарювання може існувати потреба у збільшенні штабу кваліфікованих працівників, що супроводжується додатковими затратами;

✓ може мати місце критика з боку акціонерів та інших структурних підрозділів з приводу переведення великих сум капіталу для створення даного фонду, з приводу низьких прибутків від інвестування засобів у порівнянні з прибутками, які можна отримати при інвестуванні коштів у виробничу сферу;

✓ при інвестуванні коштів з резервного фонду, відсутня можливість миттєвого покриття збитку;

✓ в період фінансових труднощів може виникнути спокуса взяти кошти з цього фонду, що тим самим підриває впевненість, яку він забезпечував;

✓ основний принцип страхування,тобто диверсифікація ризику, не буде використаний.

Отже, кожен господарюючий суб'єкт повинен сам вирішувати доцільність створення резервних фондів, їх обсяг, враховуючи специфіку своєї діяльності та види ризиків, які можуть настати в процесі діяльності.

Методи третьої групи – це страхування у професійних фінансово-кредитних установах. Страхування тісно пов'язане з підприємницькою діяльністю, яка неможлива

без ризику. При допомозі страхування створюються деякі фінансові гарантії стабільності й прибутковості виробництва. У випадку настання різного роду несприятливих ситуацій, в які рано чи пізно певною мірою потрапляє кожна підприємницька структура, страхування є не тільки спосіб захисту господарства від різного роду руйнівних стихійних чинників, а й засіб подолання несприятливих періодів в економічній ринковій кон'юнктурі.

Підприємницьке страхування – це вид страхування, об'єктом якого є ризик можливості неотримання прибутку або доходу, зниження рівня рентабельності або навіть отримання збитків.

Об'єктами страхування підприємницьких ризиків є потенційно можливі різні втрати доходів страхувальника, наприклад, збиток від простоїв устаткування, упущена вигода від невдалих операцій, ризик впровадження нової техніки і технології.

У страхуванні підприємницьких ризиків виділяються дві підгалузі: страхування ризику прямих і непрямих втрат. До прямих втрат можуть бути віднесені, наприклад, втрати від недоотримання прибутку, збитки від простоїв обладнання внаслідок недопоставок сировини, матеріалів і комплектуючих виробів, страйків та інших об'єктивних причин. Непрямі - страхування від перерв у торгівлі, страхування упущеної вигоди, банкрутство підприємства і інше.

Можливі також такі види страхування, як наприклад, страхування: на випадок неплатежу за рахунками постачальника продукції; на випадок зниження заздалегідь обумовленого рівня рентабельності; непередбачених збитків; втраченої вигоди за невдалими операціями; по випадках затримки або спотворення ділової інформації; від простоїв обладнання; страхування майна підприємства; страхування фінансових ризиків; перерв у торгівлі та ін.

За нестабільної економічної системи підприємства (найчастіше підприємства-товаровиробники) ще не набули достатнього виробничого потенціалу та не нагромадили власних резервних фондів. Страхування не лише забезпечує відшкодування фактичних збитків, зумовлених певною подією, а й дає змогу впевненіше користуватись кредитом для забезпечення потреб підприємницької цілісності (наприклад, спорудити чи придбати необхідні засоби виробництва).

Підприємства та організації різних форм власності, які виступають як страхувальники, відчувають потребу не тільки у відшкодуванні збитку, що виражається у знищені чи пошкодженні основних фондів та обігових коштів, але й у компенсації недоотриманого прибутку чи додаткових витрат через вимушені простої підприємств (неритмічні постачання сировини, неплатоспроможність оптових покупців) [5, с.159].

Страхування є стимулом для виробника використовувати у своїй діяльності сучасні технічні та технологічні досягнення, зокрема надійні засоби захисту врожаю. Таким чином, стимулюючи розвиток страхування, держава одночасно сприяє підвищенню ефективності виробництва.

Проаналізувавши підприємницький ризик та його класифікацію, методи управління ним, можна сформулювати форми страхового захисту підприємств. Форми страхового захисту підприємницької діяльності проявляються у таких складових:

1. Трансферт ризику під фінансові гарантії іншого суб'єкта господарювання.
2. Децентралізовані резерви у тій частині, які використовуються для покриття втрат за непередбачуваними, випадковими подіями. Створення фондів самострахування або самофінансування суб'єктами підприємницької діяльності. До 25% від статутного капіталу може бути спрямовано на створення резервних фондів, які також можуть створюватися в натуральному вираженні.
3. Грошові резерви на ринку страхових послуг у сфері класичного страхування. Можливість вибрати певну програму страхування на випадок настання окремої події чи комплексне страхування від сукупності ризиків.

Для суб'єкта підприємницької діяльності існує можливість у виборі страхового захисту або у поєднанні певних форм захисту для забезпечення стабільного прибуткового функціонування.

Література:

1. Каспина Т.И. Бухгалтерский учет в страховых организациях. - М.: «СОМИНТЭК», 1998. - с.231.
2. Ковшарь С.Н. Страховое дело: Учебное пособие. - М.: МИИТ, 1998.
3. Машина Н.І. Економічний ризик та методи його вимірювання. – К. -2003. – 215с.
4. Олексів І.Б., Подольчак Н.Ю. Методи багатовимірного аналізу в оцінюванні фінансових ризиків підприємства. // Фінанси України. 2005 - №1. – с.36-42.
5. Осадець С.С. Страхування: Підручник - Вид. 2-ге, перероб. і доп. - К: КНЕУ, 2002. – 307с.
6. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь.-5-е изд., перераб. и доп.-М., 2006
7. Шахов В.В. Введение в страхование: экономический аспект. - М.: Финансы и статистика, 1992. - 190 с.